

1 Een andere kijk op de geschiedenis

Niet meer rondscharrelen voor een maaltje van noten en wormstekig fruit of jagen op een mager haasje, maar zelf baas zijn over de natuur door het zaaien en oogsten van voedzame granen en door het fokken en mesten van tamme dieren. Wat een vooruitgang!

De gebruikelijke historische beschrijving van onze mensheid in de overgang van jagen-verzamelen naar landbouw – de grootste verandering in ons bestaan in twee miljoen jaar – is vooral positief en geeft de indruk van een stijgende lijn. Net als de ontwikkeling van landbouwnederzettingen naar tempelsteden en later naar wereldsteden, en van de vroegste werktuigen uit steen, koper, brons en ijzer naar onze huidige technische en kapitalistische samenleving.

In zijn populaire en kritische boek *Sapiens: Een kleine geschiedenis van de mensheid* beschrijft de historicus Yuval Noah Harari deze ontplooiing echter als de grootste nachtmerrie voor het ecosysteem. Ons sapiensregime heeft de aarde tot dusver weinig gebracht om trots op te zijn.⁸

Een andere manier om ons verleden vanaf de prehistorie overzichtelijk te maken, is hoe wij ooit samenleefden in moederculturen, ook wel egalitaire of vreedzame samenlevingen genoemd. Als een grote (baar)moeder zorgde de natuur voor ons en door haar droegen wij zorg voor elkaar en voor onze leefomgeving. Zo leefden wij als jager-verzamelaars, maar ook in de eerste millennia na de overgang naar landbouw. Het is onze meest oorspronkelijke samenlevingsvorm (ook matriarchaat genoemd), waarbij de stammoeder en de vrouwen een achtenswaardige en essentiële positie vervullen.⁹

Duizenden archeologische vondsten bewijzen hoe onze eerste voorstelling van een scheppende God vrouwelijk was, zo stelt de onderzoeker Pepe Rodríguez in zijn boek *God is als vrouw geboren*. Een vrouwelijke figuur personifieerde het ontstaan van het universum en de kosmische kracht die beschermt en nieuw leven voortbrengt. Deze godin, een goddelijke baarmoeder waaruit alles voortkomt en naar terugkeert om de cyclus van de natuur in stand te houden, noemen deskundigen de ‘Grote Godin of Moedergodin’.¹⁰

Als mens gedijden wij al vanaf 30 000 v.C. onder bescherming van deze Ene Godin. De op haar gecentreerde kunst vertoont een opvallende afwezigheid van beelden van oorlog en mannelijke overheersing en is een afspiegeling van een sociale orde waarin vrouwen als stamhoofden of priesteressen-koninginnen een centrale rol speelden.¹¹

Pas duizenden jaren later, in 3000 v.C., verschijnt er een mannelijke god en hij neemt de kenmerken van de godin – voortplanting en bescherming – in zijn bezit. Dat is het begin van het patriarchaat. Als oorzaak van die dramatische overgang noemt Rodríguez de groeiende bevolking¹² en de sociaal-politieke en economische veranderingen. Hiërarchie, privébezit en schaarste deden de strijd ontketenen. Daarbij maakten de mannen zich meester over de productiemiddelen, de oorlog en de cultuur. En zij gingen beslissen over het privébezit, het vaderschap en het denken.¹³

De traditionele geschiedschrijving wil ons doen geloven dat onze patriarchale cultuur oorspronkelijk is en dat er nooit iets anders bestaan heeft, maar de bewezen oeroude verering van de Ene Godin maakte deel uit van de matriarchale samenlevingsvorm.

Volgens onderzoekers zou het oermatriarchaat al vanaf de oude steentijd bij jager-verzamelaarculturen voorkomen en minstens 100 000 jaar oud zijn. Het gaat dan om een partnerschapcultuur met een tweedeling en balans tussen de geslachten.¹⁴

Ook in de dierenwereld komt het matriarchaat voor. In één kudde of troep zijn de vrouwtjes allemaal familie en blijven ze hun hele leven bij elkaar. De bekendste matriarchaal levende dieren zijn de olifant, als het grootste landzoogdier, de leeuw¹⁵, als het meest wijdverbreide roofdier ooit, en de bonobo's. Deze zeer vredelievende primate staat, met haar naaste verwant de chimpansee, van alle diersoorten het dichtst bij de mens.

Vanuit het oermatriarchaat ontwikkelden zich matriarchale tuinbouwgemeenschappen en dorpsculturen, die uitgroeiden tot hoogontwikkelde (tempel)stadsmatriarchaten en stadstaten met de clanmoeder of koningin als de hoge priesteres van de belangrijkste clan, waarbij haar erfopvolging via de vrouwelijke lijn verloopt, zoals in Soemerië, Oud-Perzië, Oud-Egypte en Kreta. Door de opmars van het patriarchaat verdwijnt hun bijzondere identiteit en geschiedenis.¹⁶

Yuval Noah Harari gebruikt het begrip 'matriarchale samenleving' echter alleen in zijn uitleg over sociale vaardigheden bij diersoorten als de olifant en de bonochoimpansee. Op zijn vraag waarom de mannen de vrouwen overheersen, heeft hij geen antwoord. Het kan niet zijn vanwege hun fysieke kracht, hun agressie en concurrentiedwang, meent hij. Misschien zijn mannen eenvoudigweg coöperatiever dan vrouwen. We weten het niet.¹⁷

Daarmee ontkennt hij onze oergeschiedenis als mens, waartoe de moederculturen en moedergodinnen behoren, maar ook het bestaan van huidige matriarchale samenlevingen als de Minang Kabau op Sumatra of de Khasi in het noordoosten van India. Met respectievelijk vier en één miljoen mensen zijn dit geen onbeduidende bevolkingsgroepen.

Die ontkenning is geen uitzondering. De belangrijke rol van godinnen op religieus gebied wordt door veel academische wetenschappers en onderzoekers nog steeds bestreden.

4. Isis, bronzen beeld, 680-640 v.C.

Deze grote en machtige Egyptische moedergodin van leven, dood en wedergeboorte stamt af van de vrouwelijke oergoden Noet, Tefnoet en Noen. Enkele eeuwen later wordt zij als Koningin der Koninginnen vereerd door de Grieken en Romeinen en zo dringt haar cultus door tot in West-Europa. De christelijke Maria is een povere afgeleide van de immens populaire Isis.

A. van der Meer, VVTM, 169-225.

Daaruit blijkt de macht van het patriarchaat in de academische wereld, zo verklaart Wim Bonis. In zijn boek *Het voortleven van het godinnenerfgoed* legt hij uit hoe onze vrouwengeschiedenis en herinneringen gefragmenteerd zijn geraakt door het abstracte wetenschapsdenken. Onze beleving van de ene godin is de absolute basis van onze spirituele wereld. Het bewijst dat er in de prehistorie al sprake was van een hoge vorm van beschaving. Maar dit strookt niet met de westerse opvatting van een zielloze, materiële wereld en van een primitieve wilde, die zich ontwikkelt naar een beschaafde moderne mens.¹⁸

Al in de oertijd domineerde de man, meent emeritus hoogleraar oude geschiedenis Bert van der Spek in zijn krantenartikel uit 2016. Volgens hem is het monotheïsme een tamelijk recent inzicht in de oudheid, dat

niets met landbouw en onderdrukking van vrouwen te maken heeft. En dominantie door mannen is niet het gevolg van de landbouwrevolutie, maar komt bij veel diersoorten voor, zoals chimpansees, gorilla's en leeuwen. Daarom zal het bij de mens in de oertijd niet anders zijn geweest. Ook komen vooroordelen over de vrouwelijke natuur in allerlei geschriften voor en bij polytheïstische godsdiensten, al ver voor het ontstaan van de Bijbel.¹⁹

Daarmee verwoordt Van der Spek de gangbare wetenschap, die de huidige onderzoeken in vrouwengeschiedenis, maar ook in de biologische

antropologie, blijkbaar niet bestudeerd heeft of serieus neemt. Omdat de landbouwrevolutie, de bevolkingsgroei en het christendom belangrijke katalysators zijn in het verdringen van de matriarchale cultuur, zal ik daar dieper op ingaan.